

Kailhanan, Yuta, ug ang Politika sa Pagdugang ug Paghari

Macario D. Tiu

(Pakigpulong sa 2002 Nasudnong Komperensiya sa Philippine Political Science Association (PPSA), 8-9 Nobiyembre 2002, Siyudad sa Sugbu.)

Kaniadto ang tendensiya sa nagkadaiyang tribung Mindanawnon mao ang paghatag og gimbug-aton sa ilang panaglahi imbis sa ilang panagsama. Ang ilang kailhanang pangtribu o tribal identity maooy mipatigbabaw sa ilang pakigrelasyon sa usag-usa. Busa sige silag away batok sa usag usa sa pag-inilogay og mga rekursos, tawo man o produkto.

Tungod kay ang kadaghanan sa mga tribu nagkatipaktipak, sige sab silag away sulod sa ilang kaugalingong tribu. Mag-away ang mga Manobo batok Manobo, ang Mandaya batok Mandaya, ubpa. Kining panag-away sulod ug gawas sa tribu mipakusog sa independenteng kailhanang pangbanay o pangbalangay (family or community identity) kay walay kinadak-ang lider nga mitumaw ug giila sulod sa tribu o mga tribu.¹

Sa kasamtangang etnograpiya sa Mindanaw, 18 ang giilang tribu sa mga Lumad ug 13 sa mga Moro.² Imo na lang maimajin kon unsa kagubot ang Mindanaw kaniadto gumikan sa kakulang sa panaghiusa sa nagkadaiyang tribu ug balangay. Tungod kay ang mga Maguindanaw ug Tausug nakakab-ot og mas taas nga ang-ang sa organisasyong sosyal ug politikal, nakasakop silag mas daku-dakong teritoryo. Dugang pa, libre sab silang makasulong sa ubang bahin sa Kabisay-an, kutob sa Luzon. Hangtod karon, naa pay dapit sa Kamorohan nga ang buot ipasabot sa Bisaya, ulipon.

Apan wala kini magpasabot nga hingpit nga napildi sa mga Tausug o Maguindanaw ang ubang tribu. Mosukol man sab ang ubang tribu, apan dili lang kadaog kay mas abante ang mga hinagiban sa mga Moro. Sa Dabaw naay mga balangay nga nagbayad og buhis sa mga Maguindanaw, pero mas independente sila kaysa ginawngan sa mga Maguindanaw. Buot ipasabot, padayon pa ang kampanya sa mga Tausug o Maguindanaw aron ipailalom sa ilang gahom ang ubang tribu. Busa nagpabilin nga nahimulag ug managlahi ang kailhanan sa matag tribu. Pag-abot sa mga Katsila, nakig-ilog sila sa mga Tausug ug Magindanao sa kontrol sa teritoryo ug mga tribu sa Mindanaw. Sa

Dabaw nagsugod kini niadto lang 1848 dihang gisakmit kini ni Jose Oyanguren gikan sa mga Kalagan Moro. Aron masibilays kuno ang mga tribu ila kining pangsikopon unya papuy-on sa mga gitawag nga *reduccion*. Kay wala maanad niining pagkonsentrar kanila, ilabi na kay pabayron sab silag buhis, managan sa lasang ang mga tribu kon makahigayon. Sige silag dinakpanay kaniadto. Usahay sab mangambus ning mga Lumad o molipot aron makapanimalos. Wala molampos ang mga Katsila sa pagpailalom sa mga Lumad ug kini ilang gibasol sa mga Moro kay sige pod og sabotahe aron mabungkag ang mga *reduccion* nga gitukod sa mga Katsila.

Niadto pang 1888 mao na ni ang obserbasyon sa Heswitang pari nga si Pablo Pastells mahitungod sa mga Moro.

It is well-known that the people of Mindanao and Jolo are of bellicose character. They live in far places away from the capital of the archipelago and look askance at Spanish domination, and therefore they try time and again to consolidate their independence through piratical raids undertaken all these years.³

Aron mabungkag ang gahom sa mga Moro, gisugyot ni Pastells kining mga lakang ngadto kang Governor General Valeriano Weyler:

The policy... (is) to isolate them completely in the interior by means of the missions and when necessary establish some military posts among the nearby pagan population. Following the mission and the establishment of the military inside the dominion of the Moros, villages should be formed, whether with people living in the locality, or by fomenting the immigration of people from Bohol or from Ilocos. Every year either a fixed company of married soldiers should be established to be taken from the standing army all over the islands, or married deportees should be settled, including slaves or other vassals of the datus wishing to live under the protection of our flag.⁴

Napalagpot na lang ang mga katsila sa 1899 apan wala gyud nila masakop ang mga Moro ug Lumad. Ubos sa ilang pagdumala, gamay ra kaayong settler ang ilang napadala sa Mindanao. Kadaghanan niini mga disciplinarios ug deportees, buot ipasabot mga badlongon nga naay kasong kriminal o politikal sa Luzon ug Kabisay-an.

Pag-abot sa mga Amerkano, naibog kaayo sila sa katabunok sa Mindanaw. Ang Cotabato ilang gitawag nga 'land of promise.'⁵ ang Dabaw 'hardin sa mga diyos.'⁶ Ila dayong gihimong plantasyon sa abaka ug lubi ang pulo. Apan midumili ang Lumad sa pagtrabaho sa mga plantasyon.⁷ Tungod sa sobrang kakulang sa trabahante, mirekluta ang mga Amerikanog mga sakada gikan sa Kabisay-an, apil na...

Sa sinugdanan naglaraw ang mga asenderong Amerkano ug opisyal sa Moro Province⁸ nga langkaton ang Mindanaw aron himoong teritoryo sa Estados Unidos.⁹ Gusto nilang himoon ning 'white man's country,'¹⁰ ug nagsulay silag dani og mga Italyano ug Armenian aron molalin sa Mindanaw.¹¹ Apan napakyas kining proyektoha, ug busa napugos silag reklutag pamuo gikan sa mga amihanang pulo.

Ang pagreklutag mga trabahante mitubag sa duha ka katuyoan. Wala lang niini gisulbad ang sobrang kakulang sa pamuo, epektibo usab niining gipalapsaw ang populasyon sa mga Moro ug Lumad. Nagkinahanglang napulo ka tuig ang mga Amerkano usa nila napahamtang ang ilang kompletong hejemoni sa Mindanaw, ug karon ila nang gipatuman sa hingpit ang politka sa pagdugang

Ubos sa pagdumalang amerkano, ilabi na sa panahon sa Commonwealth, milipang ang mga plantasyong Haponanon sa Dabaw. Midagsang usab ang mga trabahante ug settler. Sa kataposan sa dekada 1930, nausab na ang demograpiya sa Davao. Mas daghan na ang mga settler kay sa mga nitibo. Hunahunaa lang nga matag tuig, mga 10,000 ang modunggo sa Dabaw.¹² Dinasig sa gobyerno sa Republika sa Pilipinas,¹³ padayon ang pagsulod sa mga settler busa karon nausab na ang demograpiya sa tibuok Mindanaw. Ang mga nitibo na hinuoy nahimong minoriya sa ilang kaugalingong yuta.

Ang mga sugyot nga lakang ni Pastells aron pugngan ang paglapad ug pagkonsolida sa mga Moro, ug sa Lumad, nahimo ra gayong realidad. Kon imong susihon kining pagkabutang sa mga balangay sa mga settler, imong makita kon giunsa pagtagud-tagod ang teritoryo sa mga orihinal nga Mindanawnon. Sa kamatuoran, kining mga balangay sa settler pagpadayon sa giyera. Ako kining gitawag nga *civilian warfare*, diin ang mga sibilyan maoy gigamit sa pag-asdang sa malungtarong katuyoan sa mga Katsila ug

Kay pildi man sa sangka ang mga Lumad batok sa mga Katsila ug Amerkano, misagop silag taktikang likaylikay ug nagpabilin ang ilang kalasangan. Sa maong paagi, wala sila masakop ug nagpabilin ang ilang kailhanan isip tribu. Labi na gyod nga napabilin sa mga Moro ang ilang kailhanan kay mas madaogon ang ilang pagsupak batok sa mga langyaw.

Apil sa pagpabilin sa ilang kailhanan mao ang pagtunhay usab sa ilang kaugalingong kultura. Wala usab mapapha ang mga pulong kalabot sa ilang organisasyong politikal nga gustong wagtangon sa mga katsila, sama sa sultan ug datu.¹⁵ Apan asa na man o naunsa na man ang ilang kayutaan?

Kon kaniadto moingon kag Bagobo dili lang buot ipasabot niana ang pisikal nga tawo. Apil niana ang iyang pinulongan, sinina, batasan, ug

tinuohan. Apan labaw sa tanan, pag-ingon nimog Bagobo ang maasosiyet nimo mao ang Lobo, Digos, Tudaya, Toril, Bansalan, Makilala, Bukid sa Apo, ug Sibulan, ang giilang sentro sa mga Bagobo. Sa mubong pagkasulti, paglitok nimog Bagobo, dala na ang teritoryo.

Mao usab kana ang pagsabot sa kailhanan sa ubang tribu. Ang ilang ngalan nagdalag konstelasyon sa kahulugan nga nanukad sa teritoryo. Matag usa adunay kaugalingong teritoryo nga ilang gidepensahan batok sa pagsulod sa ubang tribu. Sumala sa kasaysayang binaba, naglatid og kasabotan ang mga tribung Dibabawon, Mansaka ug Mangguwangan kon unsay utlanan sa ilang teritoryo aron malikayan ang kasamok. Nahitabo ang mga kasabotan bisag walay giilang kinadak-ang lider sa matag tribu. Apan sama sa Bagobo, wala nay klarong teritoryo ang mga Mansaka, Mangguwangan ug Dibabawon sa pagkakaran. Mao usab kini ang nahitabo sa ubang tribu, lakip na ang mga Moro.

Duha ang kasarangang reaksyon sa mga Lumad ug Moro niining nausab nga kahimtang sa Mindanaw. Naay uban nga maulawon kaayo, naay suko usab kaayo.

Maobserbahan nato kining pagkamaulawon sa mga Lumad. Gani, daghan kanila ang maulaw sa ilang pagkalumad, kay isip tribu nabiyaan na sila sa buhilaman. Giisip silang atrasado, o dili sibilisado, pinadaplin, ug walay apil sa bul-og sa katilingban. Kaniadto ang ilang mga awit ug epiko nagsaulog sa kabantog sa ilang tribu ug sa garbo sa ilang mga bagani ug maisog, sila si Tuwaang, Agyo, Sandayo. Apan karon ang imong mabatian mao ang mga dangyunguy sa ilang kapalaran.

Sumala pa sa awit sa usa ka Mandaya: "Ang tanan namong yuta nawala na/ O, nahanaw na ang among lunsayng kalibotan.../Giyatakan ang among dungog/ O wala na miy bili/ O nahimo na silang gamhanan/ Kining langyaw sa among yuta."¹⁶

Segunda usab sa usa ka Tboli: "Kining linaw sa Sebu/ Laing tawo na ang nangangkon/ Laing tawo na ang naghari dinhi/ Wala nay kaadtoan ang mga Tboli/ Mipatigbabaw na ang mga langyaw/ Giharian nila ang mga Tboli/ Kasabot ka ba sa akong awit?"¹⁷

Kining mulo sa mga Lumad sagad sab natong madunggan sa mga komperensiyag forum.¹⁸ Dili lang kay yuta ang gikuha sa mga langyaw. Gikuha usab ang ilang bulawan, arte ug hinimoan.¹⁹ Hasta ang ilang kalag kuhaon usab, ug nahadlok silang mapuo na sa dili madugay.

Sumala pa sa usa ka Bagobo: "*Our problem is not illiteracy. It is assimilation that is slowly depriving us of our identity as Tagabawa Bagobo.*"²⁰

Mao man gani nga daghan na ang nalipay dihang gipakanaog sa Department of Environment and Resources (DENR) ang Department

Administrative Order No. 2 (DAO 2) nga naghawan sa dalan aron maangkon sa mga Lumad ang ilang yutang kabilin, o unsa na lay nahabilin. Kining orden maoy gibasehan sa Indigenous People's Rights Act (IPRA) nga gipasa sa kongreso. Gihagit kini sa korte apan gipamatuod nga balaod na karon sa Korte Suprema.²¹

Apan naay ubang tribu nga wala malipay niini kay gihimo kini gawas sa tribu, gisulat sa langyawng pinulongan, walay pagtugot sa ilang katigulangan, ug hingpit nga day-o ang mga probisyon sa pagbaton sa yuta, pagpatitulo ug pagparehistro.²² Gawas pa, unsa man ning giingong yutang kabilin kompara sa halapad nga teritoryong gipanag-ya nila mga pipila pa lang to ka tuig? Simpleng kaso kini sa estado nga

in the process of colonizing the lands and resources of the indigenous peoples and communities, and its weapon of choice is the IPRA.²³

Sa ato pa, kining IPRA ang pagpadayon sa walay puas nga pagsulong ug pagpangilog sa yuta nga nasinati sa mga Mindanawnon sukad miabot ang mga katsila. Ug busa man gani, naay uban nga dili kaulaw ang gibati, kondili kaligutgot sa ilang kahimtang.

Kadaghan kanato sa mayoriya motaas ang kilay kon makabatig mga mulo sa mga Lumad. Nanukad kita sa panghunahuna nga teritoryo kining tanan sa Pilipinas, naay soberaniya ang estado sa tanang kayutaan, ug naay katungod mobalhin og pinuy-anan ang tanang molupyo sulod sa maong teritoryo.

Apan samtang diris Cebu, hapit tanan mga Sugbuanon, ang pinulongan Sugbuanon, ang pamatasan Sugbuanon, kining pamulong dili ikabalhin sa Dabaw. Dili ta kasulti nga ang Dabaw gipuy-ag Dabawnon, ang pinulongan Dabawnon, ang pamatasan Dabawnon. Kay ang Dabaw karon, Sugbuanon sinambogag pipila ka laing tribu gikan sa laing dapit. Ang mga Bagobo mismo, ang Giangan, Mansaka, Dibabawon, pulos naabog sa mga halayong dapit.

Unsa kahay buhaton sa mga kaliwat ni Dagohoy kon ang Tagbilaran nasakop na sa mga Maranaw, ang Tubigon sa mga Maguindanaw, ang Jagna sa mga Manobo, ang Sagbayan ug Belar sa mga Bagobo, ang Antiquiera sa mga Mangguwangans? Dili kaha sila magtukod og Bol-anon Liberation Front?

Sa Mindanaw dili kini usa ka haypotetikal nga pangutana. Kahibalo na ta sa tubag sa mga Moro. Mas mikusog ang ilang pagbati sa ilang kailhanan ug karon nakigkombat sa daghang porma aron moangkon og kaugalingong luna nga sarang katukoran sa ilang gawasong gahom politikal, diin sila mangimbisog nga mabuhi sa ilang kaugalingon segun sa ilang kultura ug tinuohan.

Bisag katag ang mga Lumad, naa sab silay mga damgo sa panaghiusa. Pipila pa lang ka bulan mibutho ang Bungkatol Liberation Army sa Agusan del Sur. Sumala sa taho, gitibuok kinig nagkadaiyang tribu - Manobo, Higaonon, Mamanwa, Talaandig, Banwaon, Mandaya ug Umayam.²⁴

Sa Cotabato gipahibalo sa Indigenous People's Federal Army ang iyang paghimugso pinaagi sa pamomba aron makatawag og atensiyon sa iyang mga katuyoan.²⁵

Kon unsa kalig-on kining grupoha, ang panahon na lay makasulti. Apan timailhan kini nga ang kailhanan usa ka nagbagang isyu sa Mindanaw.²⁶ Sa kaso sa mga Moro, layo na ang ilang naabot bisag gihadol ang ilang han-ay sa tensiyon tali sa mga tribu. Miabot nag 30 ka anyos ang ilang mapait nga pakigbisog, ugaling lang kay mas kusgan ang puwersa sa kagamhanang Pilipinas ug dili pa nila mabarog ang ilang gawasnong gahom pangpolitika.

Mas lisod ang kahimtang sa mga Lumad kay mas lalom ang ilang pagkasiak sa kailhanan, sa teritoryo ug sa kahimatngon. Padayon ang ilang pagkabahinbahin ngadto sa ginagmay nga tribu. Ang ilang pagkawangkag nagpugong sa ilang kahiusahang politikal. Dayag na lang, kon walay panaghiusa walay gahom, walay tingog. Kining pagkabungkawag gipagrabe pa sa kamatuorang ang ilang teritoryo dili na magkadikit kondili nagkatibuagsa. Kon mao, lisod usab ang pagtibuok sa usa ka malukpanong Lumadnong kahimatngon.

Duha lamang kini sa seryosong suliran sa kailhanan nga gipanunod nato gikan sa politika sa pagdugang ug paghari nga gisugdan sa mga katsila, gipakusog sa mga amerkanano, ug gustong ipadayon sa kasamtangang gobyerno. Karon dili na kinahanglang dugangag settler ang Mindanaw kay ang suma pabor na sa mga settler.

Karon ang pangutana: Unsay gusto natong dagway sa Mindanaw sa umaabot?

Kon aduna lay gahom ang mga Lumad ug Moro, hagbay rang napalagpot ang mga settler sa Mindanaw. Karon morag dili na ni mahimo. Morag dili na mahibalik kaniadto ang demograpiya sa Mindanaw. Naa nay tulo o kapin ka henerasyon nga settler dinhi ug giisip na nila ang ilang kaugalingon nga Mindanawnon. Madayaw man o dili, ang giingong tripeople nga kinaiya sa Mindanaw nahingpit na dinhi. Ang Lumad, Moro, ug settler nakig-ambitay na sa yuta.

Nasayod kita sa tumong politikal sa militanteng Moro. Human sa hataas nga pakigbisog, ang pipila kanila nahimong desperado na kaayo nga midangop na sila sa pamombag target nga sibilyan, ug pangidnap ug pamugot og mga sibilyan.

Sa laing bahin, unsa man sab ang tumong sa mayoriya? Unsa may gusto natong mahitabo sa mga Moro ug Lumad? Moinsistir ba ta pag-integrar o pag-asimilyet kanila? O ilusad na ba hinuon nato ang politika sa pagkunhod, buot ipasabot, ang pagpuo kanila aron dili na sila magsamok-samok? Ato ba gyung huhtag kusog kining morag balaanong balaod sa soberaniyang Pilipinhon? Dili ba gayud nato sila mahatagag kaugalingong luna aron mahiusa ug mahisama ang ilang kailhanan ug yuta?

Nota

¹Ang mga datu sa Bagobo sa Sibulan, Davao giilang mas taas sa ubang datu nga Bagobo, apan ang kinutoban sa ilang kontrol o impluwensiya dili mahibaw-an. Samtang ang mga Tausug ug Maguindanaw nakakab-ot og taas nga kahiusahang politikal, ang ilang sultan pirme sab hagiton sa mga gamhanang datu.

²Ang gidaghanon sa tribu gilalisan. Ang ubang tribu, sama sa Mandaya, Mansaka, Kalagan, ug Tagakaulo managsama kaayo nga mahimo silang isipon nga usa ka tribu.

³Pablo Pastells. *Mission to Mindanao 1859-1900*. Peter Scheurs, trans. University of San Carlos Publications, Cebu City, 1994, 422.

⁴Pastells 1994, 428.

⁵*Mindanao Herald* (MH) 10 Agosto 1907, MH 27 Hunyo 1908. Gipakita sa mga abelabol nga dokumento nga ang terminong "Promised Land" unang gigamit para sa Cotabato, usa kini gi-aplay sa tibuok isla.

⁶MH 22 Abril 1905. Ang Dabaw nakadani sa pinakadaghang asenderong amerkanano.

⁷Usa sa mga hinungdan sa katilingbanong kasamok sa Dabaw niadtong unang dekada sa pagharing amerkanano mao ang mga pangabuso batok sa mga Lumad sulod sa plantasyong amerkanano. Ang mga detalye mogula sa umaabot nga libro nga akong gisulat.

⁸Ang Moro Province mitunhay sa tuig 1903-1913. Ang mga distritong sakop niini mao ang Zamboanga, Cotabato, Lanao, Sulu, ug Dabaw. Mga amerkanano ang gobernador sa Moro Province.

⁹MH 29 Hulyo 1905. Gusto sa mga asenderong amerkanano nga iapil ang tanang teritoryo ubos sa Surigao Straits.

¹⁰MH 8 Abril 1905. Ilang damgo nga himuong usa ka Texas ang Mindanaw.

¹¹MH 23 Disyembre 1905, MH 30 Disyembre 1905.

¹²Shinzo Hayase, *Tribes, Settlers, and Administrators on a Frontier: Economic Development and Social Change in Davao, Southeastern Mindanao, The Philippines, 1899-1941, 1984, 213*. Naghatag sab si Hayase og pipila ka tinuig nga datos sa maygresyon sa Dabaw. Ang unang dinagkong paglalin nagsugod sa 1913, kanus-a migahin og pondong P100,000 ang gobyernong kolonyal para sa programa.

¹³Gawas sa proyektong suportado sa gobyerno, daghang individuwal ug pamilya ang milalin sa Mindanaw sa ilang kaugalingong inisyatiba.

¹⁴Kadaghanan sa giingong komunal nga away (sama sa Northern Ireland, Fiji, Sri Lanka) masubay ngadto sa binuhatang kolonyal sa pagbalhin og mga tawo sa teritoryo sa laing katawhan.

¹⁵Gisugyot usab ni Pastells (1984, 345) sa katsilang kagamhanang kolonyal nga usbon ang organisasyong politikal sa mga Moro ug ilisan ang mga titulong sultan, datu, pandita, ubpa ngadto sa gobernadorcillo, kapitan, hukom, polis, ubpa aron sila mahimong sakop sa Hari sa Espanya.

¹⁶*Mga Awit at Tugtuging Mandaya*, usa ka teyp album, Development Education Media Services Foundation (DEMS), Davao City, 1989.

¹⁷*The Dream Weavers*, usa ka video produksyon, BookMark, Inc. 1999.

¹⁸Nakamatikod ko nga ang mga katawhang lumadnon (indigenous peoples), lakip na ang mga American Indians, lagmit mopadayag sa ilang mga kasakit sa mga komperensiya ug panagtigom.

¹⁹*Mga Awit at Tugtuging Mandaya*. 1989

²⁰Giovanni Manapol. "Lumad Education from a Lumad Perspective: The Bagobo Tagabawa Experience." *Meeting the Challenges of Lumad Education: Summit on Lumad Education*. Rene B. Alfonso and Pamela R. Castrillo, eds. Fulford Foundation, Davao City, 1999, 51.

²¹G. R. 135385, petsang 6 Disyembre 2000. Gikan kang Augusto B. Gatmaytan. "Political Implications of Banwaon Indigenous Law," *Tambura* 18, 2001, 53n1.

²²Gatmaytan 2001, 40.

²³Gatmaytan 2001, 52

²⁴Philippine Daily Inquirer (PDI) 23 March 2002, A13 "Lumad Army claims Abducting 8 DENR Workers."

²⁵PDI 25 March 2002, 1 "Bomb Scare Connected to Rizal Day Blasts, Says Intelligence Man." Philip C. Tubeza and Christian V. Esguerra.

²⁶Sa pagkatinuod, ang kailhanan nagbagang isyo dili lang sa Pilipinas, kondili hasta sa tibuk kalibotan.